

بررسی اهمیت اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه فضای شهر شیراز

رودابه نوذری زاده* کارشناس ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش گرایش علوم تربیتی، کارشناس فرهنگی مشاور امور بانوان شهرداری مرکزی شیراز، گروه علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد بوشهر.

غلامرضا غلامی دانشجوی دکتری مدیریت استراتژیک، مدیر ارتفاعات شهرداری شیراز، گروه علوم انسانی، دانشگاه صنایع و معادن ایران.

صدیقه زیرک مطلق دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت مالی، کارشناس منابع انسانی اداره کل سرمایه انسانی، گروه علوم انسانی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد فیروزآباد.

یاسین قاندى تبار کارشناس ارشد مدیریت دولتی، مسئول کارکنان بخش خصوصی اداره کل سرمایه انسانی، گروه علوم انسانی، دانشگاه تهران.

چکیده

شهر به عنوان یک واحد فضایی، دارای خصیصه‌ها، کارکردها و جنبه‌های مختلفی از زندگی جمعی هر گروه انسانی در یک فضای خاص است که همین ویژگی‌ها به شهر روح زندگی و ماهیتی دینامیک و پویا داده است. در این بین، اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه شهر از مفاهیم پیچیده و از مسائل بسیار مهم شهر است که امروزه با پیچیدگی‌های خاصی در درون فضای شهری خودنمایی می‌کند و در بافت و مورفولوژی شهر، سازمان‌دهی سیاسی فضای درون شهری، مدیریت سیاسی فضای شهر، کارکرد شهرها و ... تأثیر شگرفی می‌گذارد. اقتصاد مقاومتی توصیف‌کننده وضعیتی است که در آن توان مقابله با شوک‌های اقتصادی وارده (داخلی و خارجی) وجود دارد. اگرچه واژه اقتصاد مقاومتی عموماً موضوع بحث در اقتصاد کلان است؛ ولی مدیریت شهری نیز به عنوان جزئی تأثیرپذیر، از این مبحث جدا نیست. این بررسی براساس روش توصیفی، تحلیلی و از طریق گردآوری داده‌ها از منابع کتابخانه‌ای، در صدد برآمده است تا با مطالعه مفهوم اقتصاد مقاومتی از دیدگاه‌های گوناگون، ضمن ارائه چارچوب‌های مفهومی و نظری آن در حوزه مدیریت شهری، چشم‌اندازی از فضای غالب بر اقتصاد مقاومتی کلان شهرهای ایران را با تأکید بر

* نویسنده مسئول: roodabehnozarizadeh@gmail.com

بررسی اهمیت اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه فضای شهر شیراز

کلان‌شهر شیراز، ارائه دهد.

واژه‌های کلیدی: اقتصاد مقاومتی، فضای شهری، برنامه‌ریزی، توسعه شهری، مدیریت شهری.

۱- مقدمه و بیان مسئله

یکی از ملزومات دستیابی به توسعه پایدار شهری، دسترسی کافی به منابع مالی و همچنین مدیریت درست آن است؛ زیرا با توسعه شهرها، توسعه بیشتر خدمات شهری مانند فضای سبز، حمل‌ونقل، دفع زباله، معابر و آسفالته، بهداشت و مسکن و نیز توجه به آن‌ها، ضروری می‌شود. مدیران شهر بر اساس میزان درآمدهای قابل تشخیص، تصمیم می‌گیرند طرح‌های عمرانی، خدمات آموزشی، بهداشتی و غیره را برای شهر انجام دهند و هرچه میزان این درآمدها بیشتر باشد، بالطبع توان انجام کارهای بیشتری نیز در سطح شهر وجود خواهد داشت؛ اما نکته مهمی که درباره درآمدهای اقتصادی شهر نباید از آن غافل شد، پایداری این درآمدها است. هرچه درآمدهای اقتصادی شهر پایدارتر باشد، برنامه‌ریزی و آینده‌نگری برای شهر، باثبات‌تر و کم‌هزینه‌تر خواهد بود. بدیهی است اتکا به منابع پیش‌بینی‌نشده، حتی منابعی با میزان و حجم زیاد، مقوله برنامه‌ریزی را با مشکل مواجه خواهد کرد (صرافی و احمدی ترشیزی، ۱۳۸۳). شناسایی و حرکت به سمت منابع پایدار را می‌توان یکی از دغدغه‌های اصلی مدیران شهری دانست. با توجه به طرح سیاست خودکفایی شهرداری‌ها در قالب نظام کلان اقتصادی در سال ۱۳۶۲، ناپایداری نظام درآمد شهرداری شدت گرفت و با کم شدن کمک‌های دولت به شهرداری، شهرداری‌ها ناچار شدند به منابع درآمدی ناپایدار مانند درآمدهای ناشی از ساخت و ساز، مثل عوارض بر ساختمان‌ها و اراضی، پروانه‌های ساختمانی، تراکم و تفکیک زمین، حذف پارکینگ و جز آن، متوسل شوند. از آنجاکه مهم‌ترین منبع درآمد شهرداری را درآمدهای ناشی از ساخت و ساز و جز آن تشکیل می‌دهد، در صورت بروز بحران در بخش ساخت و ساز، شهرداری با بحران‌های مالی روبه‌رو می‌شود و بی‌تردید تکیه بر این‌گونه درآمدهای ناپایدار، خاستگاه بحران مالی برای شهرداری خواهد بود (کاظمیان، ۱۳۹۰). بررسی اندیشه‌های رهبر انقلاب اسلامی در حوزه سیستم صحیح اقتصادی، تنها راه موجود برای پرهیز از خطر بالقوه ابهام در صحت و سقم سیاست‌گذاری اقتصادی است؛ لذا مطالعات و بررسی‌های اندیشه‌های ایشان در مقطع کنونی نه تنها از اهمیت علمی ویژه‌ای برخوردار است، بلکه رسالتی تاریخی است که بر عهده کارشناسان و محققان کشور قرار گرفته است. اقتصاد مقاومتی توصیف‌کننده وضعیتی است که در آن توان مقابله با شوک‌های اقتصادی وارده (داخلی و خارجی) وجود دارد. اگرچه واژه اقتصاد مقاومتی، بیشتر در مورد اقتصاد کلان بحث می‌کند؛ ولی مدیریت شهری نیز به عنوان جزئی تأثیرپذیر، از این مبحث جدا نیست (حاتمی‌نژاد،

لازمه پرداختن به مقوله حاضر، شناخت کامل از پتانسیل‌ها و استعدادهای شهر و مردم آن است. شیراز به‌عنوان کلان‌شهری تأثیرگذار در ایران اسلامی نیازمند یک الگوی سالم و هدفمند برای توسعه همه‌جانبه است؛ لذا در این مقاله با بررسی مبانی اقتصاد مقاومتی در فضای شهری، راهکارهای توسعه شهر شیراز با توجه به این دو مقوله بررسی می‌گردد و سعی می‌شود به این سؤال پاسخ داده شود که راهکارهای مدیریت توسعه شیراز با رویکرد اقتصاد مقاومتی و فضای شهری چیست؟ در کشورهای پیشرفته و کمتر توسعه‌یافته عوامل گوناگونی در تولید فضای شهری و نوع نگرش به شهر تأثیر می‌گذارد. بسته به زمان و مکان و موقعیت افراد یک عامل بیشتر از دیگر عوامل خودنمایی می‌کند.

۲- اهمیت و ضرورت تحقیق

شهر همچون پیکره موجود زنده به‌طور مستمر دستخوش دگرگونی و تکامل است و این تغییر و دگرگونی، شهر را به سمت اهداف خاصی هدایت می‌کند. امروزه شهرها بیش از هر زمانی از ویژگی‌های سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نظام‌های حاکم بر خود تأثیر می‌پذیرند. فضای مدیریتی هر شهر را می‌توان پرورش‌یافته اقتصاد در زمان و مکان خویش دانست. مدیران شهری با توجه به دیدگاه‌های سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی خود قادر به تصمیم‌گیری در امور توسعه شهری در همه ابعاد هستند. شیراز نیز به‌عنوان پایتخت فرهنگی ایران اسلامی و همچنین سومین حرم اهل‌بیت(ع) در ایران، از این امر مستثنا نیست و در روند توسعه همه‌جانبه خود با انواع دیدگاه‌ها و رویکردها دست‌وپنجه نرم می‌کند. اقتصاد مقاومتی، تشخیص حوزه‌های فشار یا در وضع کنونی تحریم و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن آن‌ها و در وضع آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت می‌باشد. برای رسیدن به این هدف، باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریت‌های عقلایی و مدبرانه، پیش شرط و لازم است. اقتصاد مقاومتی، کاهش وابستگی‌ها و تأکید بر مزیت‌های تولید و تلاش برای خودکفایی است (قادری، ۱۳۹۱). درباره ضرورت طرح اقتصاد مقاومتی و تلاش برای تحقق جهاد اقتصادی نیز باید گفت که برخی از تحولات سال‌های اخیر در خصوص اقتصاد کشور، ضرورت توجه به این موضوع را دوچندان کرده است که از میان آن‌ها به دو تحول زیر اشاره می‌کنیم:

۱. تحریم‌های اقتصادی، قدرت‌های سرمایه‌داری جهانی در جهت تثبیت سلطه خود بر منابع اقتصادی و درآمدهای جهانی با ایجاد سازوکارهایی از جمله ابزار بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول و... سعی می‌کنند الگوی نابرابری اقتصاد جهانی را برای تأمین منافع خود نهادینه کنند؛ در این میان تحریم، یکی

بررسی اهمیت اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه فضای شهر شیراز

از روش‌های این کشورها در جهت هدایت مسیر سرمایه است.

۲. کندی حرکت اقتصاد، با بررسی روند حرکتی اقتصاد کشور و مقایسه آن با روند مطلوب، مشاهده می‌شود که فاصله و شکافی میان این دو وجود دارد. بررسی وضع اقتصادی ایران نشان می‌دهد، اقتصاد ایران دچار مشکلات ساختاری است که با عزم ملی می‌توان به راحتی به این مشکلات فائق آمد. این مشکلات چنان در تاروپود اقتصاد ما گره خورده‌اند که جز با حرکتی جهادگونه، از میان برداشتن آن‌ها ممکن نیست؛ این مهم ضرورت توجه به اصول اقتصاد مقاومتی را دوچندان می‌کند.

۳- روش پژوهش

این پژوهش ابتدا مبتنی بر مطالعات کتابخانه‌ای و بررسی تطبیقی درباره مسائل شهر شیراز است. نوع این تحقیق توسعه‌ای و روش‌های بررسی آن استدلالی و تحلیلی است. تدوین اصولی و تعیین شاخصه‌ها و برابرنهادن با خط‌مشی‌ها و سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌های اجرا شده در طول دهه‌های گذشته شهر شیراز را در زمینه مدیریت صحیح شهری به وجود خواهد آورد.

۴- بحث

۴-۱- فضای شهری

برای درک این مفهوم ابتدا فضای شهری را بیشتر بررسی می‌کنیم تا بتوانیم تأثیر اهمیت اقتصاد مقاومتی در محیط‌های مختلف و ایدئولوژی‌های متفاوت را بهتر درک کنیم. فضا را اولین بار ارسطو به عنوان ظرفی برای اشیاء توصیف کرد و بعد نیوتن نظریه فضای مطلق را شکل داد و فضا را مکان‌هایی دانست که به صورت واقعی وجود دارند. لایبنیتس با ایده فضای مطلق مخالفت کرد و بحث فضای رابطه‌ای را مطرح کرد. نظریه‌های رابطه‌گرا و نظریه‌های نسبیت هردو مخالف فضای مطلق نیوتنی هستند. آبرت اینشتین^۱ فضا را به عنوان کیفیت جایگاهی اشیاء مادی تعریف کرد و اینکه اشیاء مادی دارای مکانی در جهان هستند و فضا دربرگیرنده تمام اشیاء مادی است. فضای مطلق، به ویژگی‌ها از نظر تمرکز و پراکندگی توجه می‌کند؛ اما فضای رابطه‌ای، به نحوه قرارگرفتن مکان‌ها در ارتباط با یکدیگر توجه می‌نماید. اینشتین هردو مفهوم فضا را ابزارهایی برای فهم آسان‌تر تجارب حسی می‌داند. معماران، فضای شهری را حجمی از معماری می‌دانند که دارای پیوستگی است (سیف‌الدینی، ۱۳۸۴).

جغرافی دانان در تولید فضا به خصوص فضای شهری، علاوه بر کالبد و فیزیک، ادراک، باورها، عقاید،

^۱. Albert Einstein

بررسی اهمیت اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه فضای شهر شیراز

ایدئولوژی‌ها، ویژگی‌های فرهنگی، سطح آگاهی و به‌طور کلی شیوه تفکر از جمله نقش اقتصاد سیاسی و نظام‌های فرهنگی را قاطع می‌دانند. از فضای شهری تحلیل‌ها و تعاریف زیادی شده است و هر کسی از دیدگاه خود، آن را از جهت‌های مختلف بررسی کرده است.

فضای شهری آن بخش از فضا است که به وسیله شهر اشغال شده است و یا دست‌کم به ضرورت کارکرد درونی کانون‌های جمعیتی از آن استفاده شده است؛ این فضا شامل محدوده‌های ساخته شده، شبکه راه‌های ارتباطی، قرارگاه‌ها، مؤسسات صنعتی، مؤسسات حمل‌ونقل، باغستان‌ها و اماکن ویژه سرگرمی و تفریح محله‌ای مخصوص گذران اوقات فراغت است؛ یعنی آن بخش از فضا که در دسترس شهرنشینان قرار دارد (دولفوس، ۱۳۷۴).

فضای کاملاً مجهز که به سبب انبوهی و تراکم شدید مؤسسات و رقابت بسیار سخت در استفاده از زمین، فضایی گران‌قیمت به حساب می‌آید، به سبب لزوم دستیابی به حداکثر سودآوری، در نهایت به تمرکز فعالیت‌های بسیار فشرده می‌انجامد که در مترمربع، بیشترین میزان بازدهی را دارند. ایجاد دگرگونی در این فضا به مراتب دقیق‌تر و پرهزینه‌تر از فضاهای دیگر است و علت آن، گسترش دامنه جریان‌ها در بخش محدودی از فضا است؛ از این‌رو در اینجا سروکار با فضایی است که در برابر دگرگونی‌ها و نوآوری‌ها، واکنشی مساعد از خود ابراز می‌کند؛ فضایی که با این همه، بر اثر رویدادهایی که خود عرصه آن است، در چند دهه اخیر ناگزیر به تحمل دگرگونی‌های بسیار شدید شده است (همان).

در گذشته چون اساس اقتصادی اکثر شهرها، کمتر بر بخش خدماتی استوار بود، بیشتر، فعالیت‌های بخش اول، یعنی کشاورزی در بیرون از شهرها، تعیین‌کننده رشد شهر بود و فضای شهری دیرتر تغییر و تحول پیدا می‌کرد و تقریباً در یک مدت زمانی پایدار و ثابت می‌ماند؛ اما با غالب شدن بخش بازرگانی و پررنگ شدن فعالیت‌های مربوط به سومین گروه شغلی یعنی خدمات، فضاهای شهری دائماً در حال تغییر و تحول هستند؛ آن‌چنان که شهرها در محدوده زمانی کوتاهی ممکن است کارکردها و فضاهای متفاوتی، تحت تأثیر عواملی همچون سیاست، اقتصاد، فرهنگ، ایدئولوژی و... بیابند. شهرها با آرایش محله‌ها، با توالی استفاده از مقر خود و با مکان‌گزینی، در واقع انعکاس‌کننده تاریخ گذشته و تجسم تحول اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فضای جغرافیایی خود هستند... شهر سازواره‌ای زنده به شمار می‌آید که عناصر تشکیل‌دهنده آن مدام در حال تغییر است؛ به کاستی و ضعف می‌گراید؛ از نو زاییده می‌شود و مدام در فضا در حال تغییر و جابجایی است. فضای شهری فضایی است به‌غایت متمایز؛ این تمایز در عین حال بر اثر مکان‌گزینی و کارکردهای تکمیلی یا انحصاری و ترکیب اجتماعی جمعیت پدید می‌آید (همان).

بررسی اهمیت اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه فضای شهر شیراز

شهرداری به‌عنوان یکی از سازمان‌های مهم و فعال در ساختار اقتصادی و اجتماعی ایران می‌تواند نقش بسیار مهمی در اقتصاد مقاومتی دارد. گام اول در راه اجرای اقتصاد مقاومتی، شناخت جایگاه شهرداری در نظام جمهوری اسلامی ایران است. شهرداری‌ها به‌صورت قانونی دارای وظایف ویژه و تعریف شده‌ای هستند که در حال حاضر مشغول به انجام آن می‌باشند؛ اما در وضع خاص فعلی، علاوه بر اینکه به تلاش و کوشش بیشتر در این مسیر نیاز دارند، احتمالاً نیازمند بازنگری دوباره مسئولیت‌ها و جایگاه خود متناسب با امر جهاد اقتصادی هستند؛ گام بعدی در این فرایند، شناخت موانع موجود در شهرداری‌هاست. شهرداری‌ها باید به‌خوبی از نقاط ضعف و قوت مجموعه خود آگاه باشند و فرصت‌ها و تهدیداتی را که پیش روی این سازمان مهم در اقتصاد ایران است، شناسایی کنند. برخی از مشکلات مهم شهرداری‌های کلان‌شهرها را می‌توان مواردی چون ضعف در داشتن نظام و ساختاری پویا و پایدار، حجم زیاد فعالیت‌های تصدی‌گری و مشکل بهره‌وری در شهرداری‌ها بر شمرده. پس از شناخت موانع و نقاط ضعف و قوت، لازم است راهبردهای ممکن جهت حل مشکلات در شهرداری‌ها، شناسایی شود و از بین آن‌ها بهترین راهبردها انتخاب گردد؛ در نهایت بخش مربوط به اجرا و ارزیابی و همچنین اصلاح برنامه‌ها قرار دارد (امیری و همکاران، ۱۳۹۰).

۱-۲-۴- کارآفرینی و مشارکت مردمی

به بند نخست سیاست‌های ابلاغی رهبری در اقتصاد مقاومتی «تأمین شرایط و فعال‌سازی کلیه امکانات و منابع مالی و سرمایه‌های انسانی و علمی کشور به‌منظور توسعه کارآفرینی و به‌حداکثر رساندن مشارکت آحاد جامعه در فعالیت‌های اقتصادی با تسهیل و تشویق همکاری‌های جمعی و تأکید بر ارتقاء درآمد و نقش طبقات کم‌درآمد و متوسط» به‌عنوان یکی از اصول بنیادی در تحول اقتصاد توجه شده است؛ این موضوع در عرصه مدیریت شهری و توسعه اقتصاد شهر به‌مراتب پررنگ‌تر و بااهمیت‌تر است. دیدگاه توسعه پایدار و حل مشکلات شهر، نیروهای توانمند در محلات شهری یعنی گروه‌ها و اجتماعات محلی را به‌عنوان سرمایه‌های اجتماعی که از جایگاه ویژه‌ای از لحاظ حفظ فرهنگ و توسعه اجتماعی برخوردارند، تلقی می‌کند (موسوی، ۱۳۷۸).

توانمندسازی محلات شهر برای کارآفرینی، به این معنی است که با ارتقای فرهنگ کارآفرینی، استفاده از فرصت‌های موجود در نواحی شهری، مدیریت منابع مالی، به‌کارگیری نوآوری‌ها و افزایش فرصت‌های اقتصادی، برای پایداری اجتماعی تلاش کرد. روش‌های مختلفی در توسعه کارآفرینی پیشنهاد شده است. با توجه به پیشینه تحقیقات صورت‌گرفته و تجربیات دیگر کشورها در حوزه مدیریت شهری، عوامل زمینه‌ای مرتبط با کارآفرینی، به این شرح شناسایی می‌شوند: ۱. تشخیص کارآفرین؛ ۲.

بررسی اهمیت اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه فضای شهر شیراز

زیربناهای فیزیکی و فرهنگی شهری و منطقه‌ای؛ ۳. زیربناهای فیزیکی و اقتصادی و سیاسی ملی که دولت، آن‌ها را مدیریت می‌کند. در این دیدگاه، مدیریت شهری باید برای پرورش کارآفرینی در بستر شهر، به هریک از این سه عامل توجه ویژه و خاص داشته باشد (ایراندوست، ۱۳۸۷).
باتوجه به مفاهیم و کلیات ذکرشده در نگاهی فرآیندی و ویژگی‌های سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و اختیارات مدیریت شهری می‌توان مدل زیر را برای توسعه کارآفرینی اجتماعی و با مفهومی دقیق‌تر، برای کارآفرینی شهری، به شرح زیر طرح‌ریزی کرد (عبادی، ۱۳۸۷).

راهبرهای کلان

- پایداری اجتماعی و توسعه کیفیت شهروندی
- توسعه اقتصاد شهری و به‌کارگیری ظرفیت‌های بالقوه

اهداف خرد و مأموریت‌ها

الف. در حوزه مشارکت مردمی و پایداری اجتماعی

- ارتقای فرهنگ کارآفرینی و نوآوری
- کاهش ناهنجاری‌های مرتبط اجتماعی
- افزایش توانمندی‌ها و مهارت‌های شهروندی
- مشارکت حداکثری شهروندان
- توسعه سازمان‌های مردم‌نهاد و گروه‌های اجتماعی محور

ب. در حوزه توسعه اقتصاد شهری

- بسترسازی و توسعه زنجیره ارزش اقتصادی
- شناسایی و حمایت از کارآفرینان
- بهبود فضای کسب‌وکار و ساماندهی و افزایش پایداری مشاغل
- شناسایی و توسعه فرصت‌های شغلی جدید

۲-۲-۴- دیپلماسی شهری

بند دوازدهم سیاست‌های اقتصاد مقاومتی، موضوع روابط بین‌الملل و توسعه ارتباط با کشورهای مختلف را مطرح می‌کند. در این اصل به افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب‌پذیری اقتصاد کشور از

بررسی اهمیت اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه فضای شهر شیراز

طریق راه‌های زیر اشاره شده است:

- توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان به‌ویژه همسایگان.
- استفاده از دیپلماسی در جهت حمایت از هدف‌های اقتصادی.
- استفاده از ظرفیت‌های سازمان‌های بین‌المللی و منطقه‌ای.

در این خصوص شهرداری و مدیریت شهری می‌تواند با تأکید بر دیپلماسی شهری و در چارچوب دیپلماسی عمومی، روابط خود را با کشورهای مختلف توسعه دهد. خروجی این موضوع، به جذب سرمایه‌گذاری‌های خارجی و بی‌اثر کردن تحریم‌ها و تهدیدات منتهی می‌گردد؛ بنابراین توسعه محلی در نواحی شهری در قالب دیپلماتیک صورت می‌پذیرد (ucig, 2004).

برای بهره‌مندی از فرصت‌ها و مدیریت معضلات پیش رو، همکاری‌های بین‌المللی شهرها در دو قالب انجام می‌شود: ۱. دیپلماسی شهری دوجانبه؛ ۲. دیپلماسی شهری چندجانبه. دیپلماسی دوجانبه در قالب همکاری‌های بین‌المللی شهر با شهر انجام می‌گیرد و تفاهم‌نامه‌ای بین دو شهر منعقد می‌شود. خواهرخواندگی در قالب دیپلماسی دوجانبه تعریف می‌شود. شهرهایی که پیمان خواهرخواندگی می‌بندند، رابطه‌ای دوستانه و هدفمند را برای تبادل اطلاعات و تجربه‌ها و توسعه مناسبات فرهنگی، اجتماعی، اقتصاد شهری، فنی و سیاسی آغاز می‌کنند (lashutka et al., 2009).

هدف از به‌کارگیری دیپلماسی شهری عبارت است از:

- شناسایی و آشنایی با ظرفیت‌ها و فرصت‌های دیگر شهرها
- اشتراک و بهره‌برداری از منابع دیگر شهرها
- دسترسی به منابع مالی، بدون نیاز به استقراض
- بهره‌مندی از نیروی انسانی و متخصصین دیگر شهرها
- استفاده مشترک از تجهیزات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری
- اشتراک در دانش و ایده‌ها
- سیاست‌گذاری مشترک
- ایجاد تصویر جدید از شهر و بازاریابی شهری

یکی از مهم‌ترین دستاوردهای دیپلماسی و گفتگوهای بین‌شهری، ایجاد نهادهای مشترک سرمایه‌گذاری است. چنین نهادهایی تنها به کمک دیپلماسی گفت‌وگو و همفکری و نیز آشناسدن با فرصت‌ها و ظرفیت‌های دوجانبه، قابلیت اجرا می‌یابند. این مهم می‌تواند در چارچوب سیاست‌های اقتصاد

بررسی اهمیت اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه فضای شهر شیراز

مقاومتی، نقش مهمی را در تقویت رشد اقتصادی نقاط شهری مانند تهران ایفا کند (Brooking institute, 2008).

۳-۲-۴- ارتقای بهره‌وری شهری

در بخشی از بند سوم سیاست‌های ابلاغی اقتصاد مقاومتی به «محور قراردادن رشد بهره‌وری در اقتصاد با تقویت عوامل تولید، توانمندسازی نیروی کار و تقویت رقابت‌پذیری اقتصاد» اشاره شده است. بهره‌وری در شهرنشینی عبارت است از به دست آوردن بیشترین کارایی ممکن از توان، استعداد، مهارت، اندیشه، ابتکار و خلاقیت نیروی انسانی شهرداری‌ها و همچنین به کارگیری بهینه زمین، پول، تجهیزات، زمان، مکان و... به منظور ارتقای رفاه و آسایش جامعه؛ به گونه‌ای که افزایش آن به عنوان ضرورت، درجهت ارتقای سطح زندگی انسان‌ها و ساختن اجتماعی ایدئال، همواره مدنظر صاحب‌نظران و مدیران فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی جامعه باشد.

عوامل مؤثر بر بهره‌وری در شهرنشینی نیز به چند دسته تقسیم می‌شوند:

- عوامل مربوط به نیروی انسانی (تعداد نیروی انسانی شهرداری‌ها، آموزش، حقوق و مزایای آنان و...);
- عوامل مربوط به مدیریت شهر (تخصص، روابط مدیریت با کارکنان و شهروندان و...);
- عوامل وابسته به قدرت (قوانین، مقررات، سیاست‌ها و اصول شهرسازی و...);
- امکانات و تسهیلات (تجهیزات، ماشین‌آلات، زمین و ساختمان، تأسیسات و...);
- فن‌آوری (کیفیت سازه‌ها، دانش فنی طرح‌ها و تأسیسات شهری و...);
- عوامل محیطی (جاذبه‌های محیطی، عوامل زیست‌محیطی و...) (unichs, 1993).

برنامه مدیریت شهری سازمان ملل، شهر و مدیریت شهری را در پنج حوزه عمده و تعیین‌کننده تقسیم می‌کند که اهداف اساسی مدیریت شهری عملاً در این پنج حوزه اصلی متجلی می‌شود (همان).

۵- نتایج

هدف اقتصاد مقاومتی، کشف الگوهای فضایی فرایند تولید، توزیع، مصرف و نقش دولت و گروه‌ها و طبقات اجتماعی در شکل‌بخشی به این الگوهاست. یکی از ویژگی‌های مثبت متفکرانی که کم‌وبیش به دیدگاه مکتب اقتصاد سیاسی فضا تعلق دارند، پذیرش این حقیقت است که نظریه در مجموع و نظریه شهر و شهرنشینی [از دیدگاه اقتصاد سیاسی فضا] به صورت فرایندی است (پیران، ۱۳۷۰: ۷۸). شایسته

بررسی اهمیت اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه فضای شهر شیراز

است در زمان ما اقتصاد مقاومتی در فضای شهری به عنوان عاملی تعیین کننده در همه کشورهای به خصوص کشورهای جهان سوم در کانون تحلیل‌ها و شناخت واقعیت‌ها قرار گیرد. تحولات مهم اقتصاد سیاسی، اجتماعی و فرهنگی چند دهه اخیر در سطح کشورها، منطقه نظام اقتصادی جدیدی در جهان پدید آورده است؛ شناخت این نظام مستلزم شیوه‌های نو و وضع نظریه‌های جدید است (عبدالله‌زاده، ۱۳۸۲).

ولی باید توجه داشت که اقتصاد مقاومتی هر منطقه، تنها عامل ایجاد فضای آن نیست، بلکه یکی از عوامل تعیین کننده است. اگرچه رهیافت‌های اقتصاد مقاومتی بر مبنای استفاده از شیوه و نظریه‌های علم اقتصاد، سودمند است؛ با وجود این چارچوبی جامع و قابل قبول ارائه نمی‌کند. مفاهیم، متغیرها و روابط علی، هنوز به طور منظم گسترش نیافته‌اند و نقش عوامل سیاسی و دیگر عوامل غیراقتصادی ناچیز شمرده می‌شود. درحقیقت هر متدولوژی یا نظریه اقتصاد مقاومتی یکپارچه، نیازمند داشتن درکی کامل از فرایند تغییر اجتماعی و از جمله روش‌هایی است که از طریق آن جنبه‌های اجتماعی، اقتصادی و سیاسی جامعه بر یکدیگر اثر متقابل می‌گذارند؛ از این رو به نظر می‌رسد اقتصاد مقاومتی، بیشتر برای نشان دادن مجموعه‌ای از سؤالاتی است که باید به وسیله ترکیبی التقاطی از شیوه‌های تحلیلی و دیدگاه‌های نظری بررسی شوند (همان، ۵۴).

به طور مثال در اقتصاد سرمایه‌داری در امر توسعه اقتصادی، فقط عامل بازار تعیین کننده نیست، بلکه نیروهای اجتماعی، سیاسی خارج از بازار نیز دخالت دارند؛ در جهت شناخت این نیروها، لازم است اقتصاد مقاومتی سرمایه‌داری، گردش سرمایه در داخل کشور و خارج آن، ایدئولوژی نظام حکومتی و تحلیل سیاست توسعه درون‌زا و برون‌زا در نظریه‌های مربوط به وابستگی، بررسی گردد تا نقش این عوامل در شکل‌گیری نواحی جغرافیایی شناخته شود. با این طرز تفکر، جغرافیای کشورهای نواحی، شهرها و روستاها حاصل کارکرد اقتصاد مقاومتی هستند و مکان و فضا را نیز اقتصاد مقاومتی تولید می‌کند (شکویی، ۱۳۸۱). اندیشه و تصور نهفته در پشت سر هر برنامه‌ریزی فضایی، با نگرش‌های اقتصاد سیاسی به امر توسعه و موانع توسعه، درجه موفقیت برنامه را بر حسب هدف‌های آن تضمین می‌کند.

برنامه‌ریزی اقتصاد مقاومتی به طور روشن و کاملاً مشخص یک فعالیت سیاسی محسوب می‌شود که از ایدئولوژی سیاسی مسلط بر جامعه نشئت می‌گیرد. به هنگام برنامه‌ریزی، طراحان آن مفاهیم مختلفی از منافع عمومی را به کار می‌گیرند. این عده همواره تحت تأثیر فشار سازمان‌های دولتی یا گروه‌های فشار قرار دارند؛ از این رو چشم‌انداز جغرافیایی که در پایان مراحل برنامه‌ریزی در فضای زندگی به وجود می‌آید، نمادی از ایدئولوژی سیاسی مسلط بر جامعه است؛ به این دلیل برنامه‌ریزی در ایدئولوژی‌های مختلف، چهره‌های جغرافیایی مختلفی به وجود می‌آورد و این چهره‌های گوناگون

بررسی اهمیت اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه فضای شهر شیراز

جغرافیایی، هریک بیانگر میزان و سهم منافع در ایدئولوژی‌های سیاسی است؛ مثل این است که هر ایدئولوژی و فلسفه سیاسی برنامه‌ای خاص خود دارد که افتراق مکانی، ناشی از آن است (شکویی، ۱۳۸۲).

در رابطه بین اقتصاد مقاومتی و جغرافیای شهری، تأثیر ایده‌ها، افکار و اقتصاد شهر و ارتباط آن با صورت‌بندی‌های فضایی در شهر اولویت خاصی دارد. در این دیدگاه مرزهای جغرافیایی، کمتر مدنظر است. هدف اساسی دیدگاه اقتصاد مقاومتی، در جغرافیای شهری، این است که مسائل جامعه شهری را به صورت گسترده و با تأکید بر شیوه تولید مسلط بر آن تحلیل کند؛ از این رو در ایالات متحده تحلیل اقتصاد سیاسی از مسائل شهری، پایه و اساس جغرافیای رادیکال محسوب می‌شود و در بیشتر موارد از مکتب ساخت‌گرایی تأثیر می‌پذیرد؛ بدین‌سان با تحلیل اقتصاد مقاومتی از مسائل شهری تنها بر سه عامل مهم تأکید می‌شود: ۱. اقتصاد بازار ۲. رفاه اجتماعی ۳. شیوه تولید (شکویی، ۱۳۸۰).

در بعضی از کشورها، ورود سرمایه‌داری هم‌زمان است با رشد طبقات میانی که موجب می‌شود اراضی شهری مرغوب و باغ‌ها و فضاهای طبیعی به گونه‌ای سخت و ناپه‌نجان به زیر ساخت و ساز برود. مناطق مرکزی و بافت‌های کهن و هسته‌های اصلی شهر، زیر فشار الگوهای جدید مصرف، به ویژه حمل‌ونقل قرار می‌گیرد. کارگاه‌های کوچک که قرار است به سوی نابودی پیش بروند به دلیل ساختار عقب‌مانده و عدم تشکیل بازار و فرایند انباشت، توسعه می‌یابند و خودشان خریدار فن‌آوری و تجهیزات خارجی یا تجهیزات متکی به قطعات وارد شده از کشورهای خارج می‌شوند. کارگاه‌های کوچک، به عوض آنکه غم‌نابودی بر چهره‌شان بیفتد و به تدریج از صحنه بیرون روند، با روحیه‌ای کاسب‌کارانه و با فعالیتی تکراری، از هر خرده‌فضایی سود می‌جویند. راه‌پله‌ها محل فروش جوراب، لباس زیر و شانه می‌شود. زیرطاقی‌های طبقات آجری ساختمان‌های کهنه، پر از ماشین جوراب‌بافی، کش‌باف، تولید همبرگر و ... می‌شود. ساختمان‌سازی بر بنیاد بافت کهن با ارزان‌ترین مصالح و با ابعادی که متناسب با این فعالیت‌ها هستند، شکل می‌گیرد. در این وضع ناگهان چند گروه از نهادها و سازمان‌های دولتی و شهری [در ایران، شهرداری]، پیدا می‌شود که شروع به کشف رانت حاصل از تمرکز فعالیت‌های تجاری و انباری و خرده‌پیشه‌وری فعالیت‌های متمرکز بازاری می‌کنند؛ سوداگری بسیار پرمایه می‌کنند و با صدور اجازه افزایش تراکم و طبقات ساختمانی، به بی‌قواره‌ترین و آسیب‌رسان‌ترین شکل ممکن برای خود درآمد کسب می‌کنند؛ نتیجه این امر از حیث اقتصاد سیاسی در کشورهای کم‌توسعه پیرامونی آن است که انبوه کارگران ناآشنا با فرهنگ صنعتی از یک سو و انبوهی از طبقات میانی، بدون پیوند فرهنگی و اجتماعی از سوی دیگر وارد مناطق شهری می‌شوند. مراکز شهر و بافت قدیم از سوی هر دو گروه اشباع می‌شود. درحالی‌که اقشار نوک‌پس و خانوارهای جوان و تازه تشکیل شده طبقه بالا، فضاهای مرغوب را نشانه

بررسی اهمیت اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه فضای شهر شیراز

می‌روند. بافت مرکزی نیز به‌همین ترتیب جابه‌جایی گروه‌های اجتماعی را تجربه کرده است. در همین اثنا شبکه بالای سوداگران، بازارهای امکانات و توانمندی‌های ویژه خود را در فضای مخصوص به خود تقویت می‌کنند (رئیس دانا، ۱۳۸۱).

وقتی تخریب، جابه‌جایی اجتماعی و تبدیل فضاها به محل‌های انبار، احتکار، فروش و... بیشتر از حد متعادل باشد، سود فوق‌العاده و رانت متفاوت و انحصاری شکل می‌گیرد و به سبب موقعیت ویژه صاحبان کسب‌وکار به خصوص توانمندان، ارزش‌های اقتصادی شهری به آن سو سرازیر می‌شود؛ شبکه‌بندی قدرت سیاسی و اجتماعی نیز تقویت می‌شود؛ همه این‌ها نیروهایی چون گروه‌های اجتماعی صاحب درآمد را توانمندتر می‌کنند و آن‌ها را به تمرکز و سلطه بر بافت، خواسته و ناخواسته، ترغیب می‌کنند (همان).

به‌هر حال انبار شدن، سکونت اقشار کم‌درآمد و وجود شبکه سوداگری، حقایق هستند در ارتباط مستحکم دیالکتیکی و سیستمی با فضا و کالبد محیط. کالبد و فضا به‌نوبه خود آثاری ساختاری و پابرجا بر مناسبات اجتماعی باقی می‌گذارند که رستگاری آن‌ها فقط می‌تواند به مسخ شدگی کالبد و اثربخشی پنهان آن کمک کند. طرح‌های بافت مسئله‌دار، طرح‌های نجات بافت کهن، مطالعات فضای قدیمی، مانند بازار و میدان‌ها و خیابان‌های هویت‌دار مرکزی، باید در روندی عمومی، با مطالعات تاریخی و فرهنگی، مناسبات اجتماعی، روابط اقتصادی، اقتصاد فضا و کالبد، کالبد شنا سی دقیق، برنامه‌ریزی و سنجش محیطی و فضایی و بالاخره رابطه متقابل فضا و جامعه شکل بگیرد (همان).

امروزه جهانی شدن واژه‌های متداول است که تأثیر آن بر شهرها نیز نمایان است. شهرهای کنونی دیگر حتی در کوچک‌ترین تغییرات به تقلید از شهرهای قدرتمند از نظر سیاسی، اقتصادی و فرهنگی می‌پردازند و جهان در قرن بیست‌ویک همچون دهکده‌ای است که همه همدیگر را در آن خواهند شناخت. جهانی شدن یا جهانی سازی واژه بسیار متداول امروزی است و به روندی گفته می‌شود که در آن مردم، بنگاه‌ها و حکومت‌ها در سراسر جهان به‌طور روزافزون به یکدیگر وابسته و با هم ادغام می‌شوند. جهانی شدن می‌تواند به‌عنوان منبعی برای فرصت‌های بزرگ باشد. بازارها، نیروی کار، شرکای تجاری، کالاها، خدمات و مشاغل جدیدی فراهم می‌شود؛ ولی می‌تواند خطر رقابت را نیز به وجود آورد که این امر فعالیت‌های اقتصادی را که قبل از جهانی شدن کارآمد بود، متزلزل می‌کند. این واژه ابتدا در سال ۱۹۸۰ برای بیان تغییرات بزرگی به کار گرفته می‌شد که در محدوده بازرگانی بین‌المللی و نیز جریان‌های سرمایه قرار داشتند؛ این واژه همچنین برابری درآمد بین فقرا و اغنیا، رشد و قدرت روزافزون شرکت‌های فراملیتی نسبت به دولت‌های ملی، ادغام بین‌المللی، گسترش بازارهای آزاد و تجارت آزاد را بیان می‌کرد (فرزام، ۱۳۸۴).

بررسی اهمیت اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه فضای شهر شیراز

از طرفی دیگر می‌توان، جهانی سازی و جهانی شدن را جزء جدایی‌ناپذیر نظام سرمایه‌داری و نتیجه ادغام بنگاه‌های کوچک در بنگاه‌های بزرگ، تشکیل انحصارات قدیمی، ایجاد مازاد اقتصادی و ادغام بازارهای محلی در بازارهای کشورهای بزرگ سرمایه‌داری، دانست. فضای شهری در بیشتر کشورها تحت تأثیر نظام جهانی به فضای مصرفی و تقلیدی کامل از کشورهای سرمایه‌داری تبدیل می‌شود. چندین شهر به‌عنوان مبدأ و پخش‌کننده الگوهای شهری، چه از لحاظ فیزیکی و چه از لحاظ اجتماعی و فرهنگی در می‌آیند و چون دیگر شهرها قدرت رقابت با آنها را ندارند؛ در نتیجه هیچ‌وقت به‌عنوان تولیدکننده الگوی فضایی عمل نمی‌کنند. در اقتصاد مدرن شهرها، به‌دلیل صرفه‌جویی‌های تجمع و مقیاس، ترکیب ارگانیک سرمایه و برخی عوامل دیگر، کانون انباشت، سرمایه‌ای ثابت یا همان اموال غیرمنقول است و وظیفه برنامه‌ریزی منطقه‌ای در تأمین رشد اقتصادی با اتکا به مفهوم انباشت، جلوگیری از حاشیه‌ای شدن فضا، نابرابری فضایی، حفاظت از منابع ارزشمند محیطی و میراث فرهنگی، توسعه فرهنگ، آموزش و... است که در جهت تحقق توسعه پایدار منطقه‌ای امری ضروری است (ملک‌عباسی، ۱۳۸۴).

۶- نتیجه‌گیری و پیشنهادها

امروزه رویکرد جهانی اقتصاد و سرمایه‌داری، به‌انزوادرآوردن کشورهاست. کشورهایی مانند ایران که استقلال مالی و منابع طبیعی متعددی دارند، بیشتر مورد توجه هستند. رهبر معظم انقلاب (زیده عزة) با تدبیر و بینش خود در طرح اصول بیست‌وچهارگانه اقتصاد مقاومتی، گامی اساسی در مقابله همگانی با تحریم‌ها برداشتند. شهروندان و شهرداری‌ها به‌عنوان یکی از ارگان‌های مؤثر در اداره امور شهری، نقش چشم‌گیری در اجرایی شدن این اصول دارند. مسئله‌ای که همواره نهاد شهرداری‌ها را ضربه‌پذیر کرده، وابستگی به درآمدهای ناپایداری است که شهر را در وضعیتی ناپایدار قرار می‌دهد. توجه به مشارکت مردمی و کارآفرینی، فرهنگ سازمانی، ارتقای بهره‌وری، دیپلماسی شهری و جذب سرمایه‌های خارجی از جمله موضوعات درج شده در اصول اقتصاد مقاومتی است که شهرداری‌ها می‌توانند با توجه به آنها فضای شهری را توسعه دهند. باتوجه به نکات ذکر شده می‌توان نتیجه گرفت:

۱. حضور جریان‌ها و طیف‌های سیاسی در تصمیم‌گیری‌های کلان شهری باعث گرفتن تصمیماتی با رویکرد سیاسی می‌شود که از لطمه‌های بزرگ به توسعه عمرانی و توزیع نامناسب خدمات و امکانات جلوگیری می‌کند.

۲. آنچه امروز در شهر شیراز شاهد آن هستیم، تمرکز ثروت در نقطه‌ای از شهر با معضلات فرهنگی

بررسی اهمیت اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه فضای شهر شیراز

و ترافیکی بسیار است که باتوجه به آن، لزوم چاره‌اندیشی عمرانی، حل معضل ترافیک و... بیش‌ازپیش احساس می‌گردد.

۳. حرکت به سمت توسعه اقتصادی و عمرانی جز با نگاهی صحیح، اصولی و علمی به شهر و امکانات آن میسر نیست و لازمه این کار، کاهش تنش‌های سیاسی جلسات شورای شهر و داشتن دغدغه لازم جهت حل مشکلات شهر است.

۴. توزیع مناسب امکانات و خدمات، خواسته همگان است؛ آنچه مسلم است خواسته فضای مدیریتی شهر چیز دیگری است؛ لذا لزوم نگاهی کلان به توسعه همه‌جانبه و متوازن در شیراز و در نظر گرفتن مناطق کمتر توسعه یافته، عامل پیشرفت و آبادانی است که تحقق عدالت را به معنای واقعی با نگاهی به اقتصاد سیاسی و فضای شهری فراهم می‌آورد.

امروزه رویکرد جهانی اقتصاد و سرمایه‌داری، به‌انزوا در آوردن کشورهاست. کشورهایی مانند ایران که استقلال مالی و منابع طبیعی متعددی دارند، بیشتر مورد توجه هستند. رهبر معظم انقلاب (زیده عزه) با تدبیر و بینش خود در طرح اصول بیست و چهارگانه اقتصاد مقاومتی، گامی اساسی در مقابله همگانی با تحریم‌ها برداشتند. شهروندان و شهرداری‌ها به‌عنوان یکی از ارگان‌های مؤثر در اداره امور شهری، نقش چشم‌گیری در اجرایی شدن این اصول دارند.

مسئله‌ای که همواره نهاد شهرداری‌ها را ضربه‌پذیر کرده، وابستگی به درآمدهای ناپایداری است که شهر را در وضعیت ناپایداری قرار می‌دهد. به درآمدهای ساختمانی و فروش تراکم اصطلاحاً «شهرفروشی» می‌گویند که با نوسانات خود، شهرداری‌ها را در افت و خیز درآمدی قرار داده است. توجه به مشارکت مردمی و کارآفرینی، فرهنگ سازمانی، ارتقای بهره‌وری، دیپلماسی شهری و جذب سرمایه‌های خارجی از جمله موضوعات درج شده در اصول اقتصاد مقاومتی است که شهرداری‌ها می‌توانند با توجه به آن‌ها درآمد و ثروت پایدار را افزایش دهند.

کتابنامه

- ایراندوست، کیومرث (۱۳۸۷). مروری بر اهمیت بخش غیررسمی در توانمندسازی اجتماعات محلی فقیر. مجموعه مقالات همایش توسعه محله‌ای، طرح نو، ۱۱۵-۱۴۳.
- پیران، پرویز (۱۳۷۰). دیدگاه‌های نظری در جامعه‌شناسی شهری، مکتب اقتصاد سیاسی فضا. ماهنامه اطلاعات اقتصادی سیاسی، ۵۱ و ۵۲.
- دولفوس، اولیویه (۱۳۷۴). فضای جغرافیایی، ترجمه دکتر سیروس سهامی. چ ۲، مشهد: نیکا.

بررسی اهمیت اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه فضای شهر شیراز

رئیس‌دانا، فریبرز (۱۳۸۱). *اقتصاد سیاسی توسعه*. مؤسسه انتشارات نگاه.
سیف‌الدینی، فرانک (۱۳۸۴). *جزوه درسی برنامه‌ریزی مجتمع‌های زیستی*. دوره کارشناسی ارشد جغرافیا و
برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران.

شکویی، حسین (۱۳۸۰). *دیدگاه‌های نو در جغرافیای شهری*، ج ۱، سمت.
شکویی، حسین (۱۳۸۱). *اندیشه‌های نو در فلسفه جغرافیا*. ج ۱، انتشارات گیتاشناسی.
شکویی، حسین (۱۳۸۲). *فلسفه‌های محیطی و مکتب‌های جغرافیایی*، انتشارات گیتاشناسی.
صرافی، مظفر و احمدی ترشیزی، زهرا (۱۳۸۳). *ظرفیت و توسعه*، مجله جغرافیا، ۲(۳).
عبدالله‌زاده، محمود (۱۳۸۲). *فصلنامه اقتصاد سیاسی*، ۱(۱).
فرزام، فریور (۱۳۸۴). *فصلنامه اقتصاد سیاسی*، ۲(۷).
فرید، یدالله (۱۳۸۲). *جغرافیا و شهرشناسی*، دانشگاه تبریز.

قادری، جعفر (۱۳۹۱). *مؤلفه‌های اقتصاد مقاومتی*، برگرفته از <http://borhan.ir/NSite/FullStory/News/?Id=4012>

کاظمیان، غلامرضا و همکاران، (۱۳۹۲). *مدیریت شهری*، (مبانی و حوزه‌ها)، ج ۱، تهران: تیسرا.
ملک‌عباسی، منصور (۱۳۸۴). *مجله رشد آموزش جغرافیا*. معرفی کتاب‌های جغرافیایی، ۳.
موسوی، یعقوب (۱۳۷۸). *بررسی سیاست‌های شهری توسعه اجتماعی نوع محله‌ای شهر تهران*. مجموعه
خلاصه مقالات همایش ایده‌های نو در مدیریت شهری، مرکز مطالعات شهرداری تهران.
مهدی‌زاده، جواد و همکاران (۱۳۸۲). *برنامه‌ریزی راهبردی توسعه شهری* (تجربیات اخیر جهانی و جایگاه
آن در ایران). مرکز مطالعات و تحقیقات شهرسازی و معماری در ایران.

Braun, E. (2008). *City Marketing: Towards an integrated approach* (No. EPS-2008-142-ORG).

Brookings Institute (2008). *Metro policy for a metro nation, Metropolitan Policy Program*, Retrieved November 11, 2008 from <http://www.brookings.edu/metro>

Cities, U., & Governments, L. (2004). *Agenda 21 for culture. Barcelona: Committee on culture—United Cities and Local Governments*. at <http://www.cities-localgovernments.org>, <http://www.serco.com>.

Greenberg, J. & Baron, R. A. (2000). *Behavior in Organizations*, Prentice-Hall, Inc, 7th Ed.

Lee, M. (2008). *Local counties assemble their stimulus wish lists*, *Washington Business Journal*.

بررسی اهمیت اقتصاد مقاومتی در رشد و توسعه فضای شهر شیراز

- Tabibian, M., & Shokuhi Bidhendi, S. (2008). A comparative analysis of Rawls and Harvey's views on the philosophy of Justice. *Shahrnegar*, 48, 7-22.
- Whitehand, J. W. (2001). British urban morphology: the Conzenion tradition. *Urban Morphology*, 5(2), 103-109.